

สัญวิทยาในพระแผงไม้จังหวัดเชียงราย-พะเยา

Semiotics in Buddha Image Board (Phra Phaeng Maii) of Chiang Rai - Phayao provinces

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, จตุพร แก้วนิม

Sirisak Apisakmontree, Chatuphon Keawnime

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkomrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

Corresponding Author E-mail: sak_api@hotmail.com

บทคัดย่อ

พระแผงไม้เป็นแผงไม้ที่ประดับพระพิมพ์อย่างเป็นระบบ จำนวนตั้งแต่ 1 องค์ขึ้นไป ในอดีตสามารถพบในล้านนาได้ทั่วไป แต่ปัจจุบันการสร้างสรรคและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระแผงไม้ลดน้อยลงไปมาก ส่งผลให้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระแผงไม้ล้านนาอยู่ในสภาพใกล้สูญหาย บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องพระแผงไม้ล้านนา: การสร้างสรรคและการอนุรักษ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย - พะเยา ตามทฤษฎีสัญวิทยาของ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ซ

ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรเป็นพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยาจำนวน 14 แผง

ผลการวิจัยพบว่า ในจำนวน 14 แผง มีจารึก 2 แผง รูปแบบพระแผงไม้ที่พบเมื่อเรียงลำดับจากมากไปน้อย ประกอบด้วย กรอบขั้มรูปขนาด 3 แผง กรอบขั้มบรรพแกลง 2 แผง กรอบกลีบบัว 2 แผง ขั้มทรงกรอบขั้ม 2 แผง ส่วนขั้มทรงเรือนแก้ว กรอบโค้งมน ขั้มทรงปราสาท รูปทรงตุ่ง และกรอบสามเหลี่ยมพบอย่างละ 1 แผง ทั้งนี้รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ของพระแผงไม้ ได้แก่ พระพิมพ์ที่สื่อถึงพระพุทธรเจ้า และแผงไม้สื่อถึงคันธกุฎีหรืออาคารที่ประทับเฉพาะพระพุทธรเจ้า รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) ของพระแผงไม้ปรากฏในการประดับพระพิมพ์บนพระแผงไม้ สื่อถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายในอดีตที่มีจำนวนมาก พบการประดับพระพิมพ์จำนวน 28 องค์มากที่สุดเป็นวงศ์พระพุทธรเจ้า 28 พระองค์ รูปแบบสัญลักษณ์ของพระแผงไม้ (Sign, Symbol) ปรากฏในคำปรารภนาท้ายจารึก เกี่ยวข้องกับความสุข 3

ประการ คือ กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข

คำสำคัญ : ศัญวิทยา, พระแผงไม้, เชียงราย, พะเยา, ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ซ

Abstract

Buddha Image Board (Phra Phaeng Maii) are wooden panels that are systematically decorated with Buddha images, numbering from one or more. In the past, they could be found in every area of Lanna. However, at present, the creation and culture related to buddha Image board (Phra Phaeng Maii) have greatly decreased, resulting in the knowledge about buddha Image board (Phra Phaeng Maii) being almost lost.

Research Methodology, This research article is part of the research on Lanna buddha Image board (Phra Phaeng Maii): creative and conservation processes. This research aims to analyze buddha image board (phra phaeng maii) in Chiang Rai and Phayao provinces based on Charles Sanders Peirce's semiotic theory. This research is qualitative research. The population is a buddha Image board (Phra Phaeng Maii) in Chiang Rai-Phayao province, totaling 14 panels.

The research results found that out of the 14 panels, there were inscriptions on 2 panels. The styles of buddha image board (phra phaeng maii) found, arranged from most to least, consisting of 3 panels of Naga arch frames, 2 panels of Banphathan arch frames, 2 panels of lotus petal frames, 2 panel of arch-shaped arch, 1 panel of glass house-shaped arch, 1 panel of rounded arch-shaped arch, 1 panel of castle-shaped arch, 1 panel of Tung-shaped arch, and 1 panel of triangular frames. The iconic Mode of the buddha image board (phra phaeng maii) include the Buddha amulets that represent the Lord Buddha and the wooden panels that represent the Gandhakuti or the building where the Lord Buddha. The indexical Mode of the buddha image board (phra phaeng maii)

appears in the decoration of the Buddha images on the wooden panels, which represents the many Buddhas of the past. The decoration of the buddha images with 28 images is the most common, which represents the 28 buddha families. As for the symbolic form (Sign, Symbol) of buddha image board (phra phaeng maii), it appears in the wishes at the end of the inscription, which are related to three kinds of happiness: sensual pleasure, meditation pleasure, and nirvana pleasure.

Keywords : Semiotics, Buddha Image Board (Phra Phaeng Maii), Chiang Rai, Phayao, Charles Sanders Peirce

บทนำ

การสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต่างล้วนมีความหมายหรือคติความเชื่อเบื้องหลังการสร้างสรรคงานเสมอ นัยที่ซ่อนอยู่นั้นเรียกว่าสัญลักษณ์ อันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การอธิบายความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่นั้นสามารถกระทำได้ภายใต้ทฤษฎีสัญลักษณ์ โดยเชื่อว่าทุกสิ่งในโลกนี้ประกอบด้วยพื้นฐาน 2 ระดับ คือ 1) ระดับที่มองเห็นเป็นโครงสร้างระดับพื้นผิว ได้แก่ วัตถุทั้งหลายที่จับต้องได้ กิจกรรม และพฤติกรรมที่สังเกตได้ กับ 2) ระดับที่มองไม่เห็นเป็นโครงสร้างที่อยู่ลึกกว่า ซึ่งถูกจัดระเบียบไว้อย่างดี แม้จะมองไม่เห็นหรือสังเกตไม่ได้ แต่มนุษย์ก็สามารถรับรู้ถึงความมีอยู่ของโครงสร้างระดับนี้ได้ (ธัญญา สังขพันธ์านนท์, 2559: 45-49)

นักสัญลักษณ์ที่สำคัญมีหลายคน แต่ในการศึกษารุ่นนี้ใช้แนวคิดของ Charles Sanders Peirce เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของพระแผงไม้ โดย Peirce มุ่งจัดแบ่งประเภทของสัญลักษณ์มากกว่าชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความหมายของสัญลักษณ์ การศึกษาสัญลักษณ์ไปยังรูปภาพ ทั้งภาพเหมือนหรือภาพถ่าย โดยให้ความสนใจอย่างยิ่งกับสัญลักษณ์ภาพ 3 ประเภท คือ รูปแบบเหมือนหรือไอคอน (Iconic Mode) รูปแบบบ่งชี้หรือดัชนี (Indexical Mode) และ รูปแบบสัญลักษณ์และสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2555: 37) มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

รูปแบบเหมือนหรือไอคอน (Iconic Mode) หมายถึง รูปแบบที่ใช้ความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกับรูปจริงที่ต้องการสื่อสาร รูปแบบบ่งชี้หรือดัชนี (Indexical Mode) หมายถึง รูปแบบที่ทำหน้าที่บ่งชี้สิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น เซ็มนาฬิกา เงามัด เป็นเครื่องบ่งชี้เวลา เป็นต้น และรูปแบบสัญลักษณ์และสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) หมายถึง รูปแบบที่ใช้สื่อความหมายที่ปกติไม่เกี่ยวกับตัวมันเองเลย เช่น สีดำเป็นสัญลักษณ์ของการไว้ทุกข์ โดยตัวมันเองไม่เกี่ยวข้องกับความทุกข์อย่างใดเลย เป็นต้น เป็นการรับรู้กันเฉพาะกลุ่ม และสามารถขยายเป็นที่เข้าใจของคนโดยทั่วไป (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 56-60.)

สำหรับการเลือกพื้นที่สำรวจพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงรายกับพะเยานั้น เพราะเดิมทั้งสองเป็นพื้นที่เดียวกัน ภายหลังจากในวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2520 จึงได้แยกจังหวัดพะเยาออกจากจังหวัดเชียงราย (จังหวัดพะเยา 2562: ออนไลน์) โดยพระแผงไม้ทั้ง 2 จังหวัด อาจมีลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระแผงไม้ใกล้เคียงกัน มีข้อน่าสังเกตว่าพระแผงไม้ที่พบใน 2 จังหวัดนั้น มีเพียง 14 แผง จำแนกได้เป็นจังหวัดเชียงราย 9 แผง และจังหวัดพะเยา 5 แผง ซึ่งพบจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในล้านนา ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ พบ 51 แผง จังหวัดลำพูน พบ 35 แผง จังหวัดลำปาง พบ 69 แผง จังหวัดแพร่ พบ 40 แผง จังหวัดน่าน พบ 88 แผง เป็นต้น อาจเพราะในจังหวัดอื่นๆ นั้น มีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ทั้งในวัดและเอกชนจำนวนมาก ทำให้มีการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้ไว้ได้มากกว่า โดยพระแผงไม้ที่พบใน 2 จังหวัดนี้ ส่วนหนึ่งพบในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเช่นกัน จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในอดีตมีการซื้อขายศาสนวัตถุต่างๆ ภายในวัดเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการสูญหายไปของพระแผงไม้

ด้วยสถานการณ์ของพระแผงไม้ในปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะศึกษาพระแผงไม้ในเชิงลึกเพื่อจะเก็บตัวอย่าง และทำความเข้าใจในคติความเชื่อ รูปแบบ และสัญลักษณ์ในพระแผงไม้ ซึ่งสามารถจะใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์พระแผงไม้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

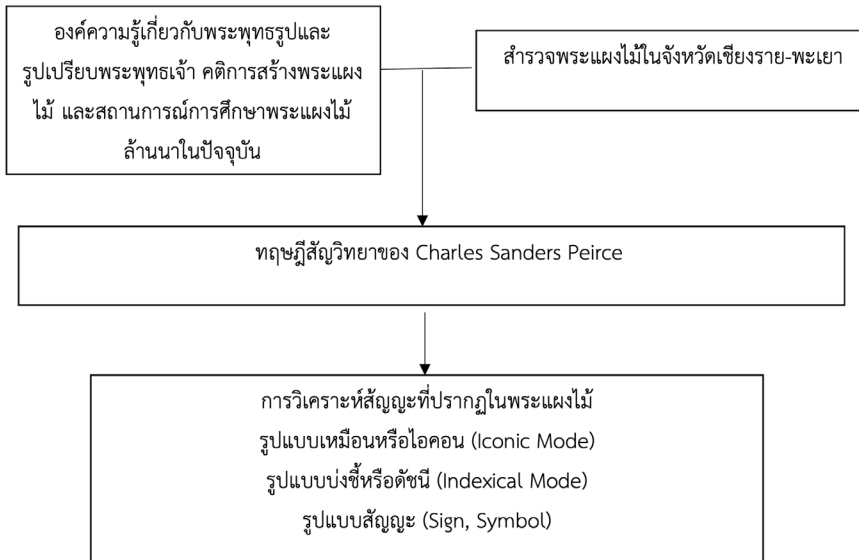
เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ของพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย – พะเยา ตามทฤษฎีสัญญาวิทยาของ Charles Sanders Peirce

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงรายและพะเยา จำนวน แผง 14 แผง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เอกสารทางพระพุทธศาสนา งานวิจัย บทความ ที่เกี่ยวข้องกับพระแผงไม้ และแบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในการเก็บรวบรวมพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระแผงไม้ในแต่ละพื้นที่
5. ขั้นตอนการศึกษา เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร พระไตรปิฎก งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและรูปแทนพระพุทธเจ้า ก่อนลงพื้นที่สำรวจข้อมูลพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย - พะเยา โดยใช้แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องที่สุด เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีสัญวิทยา อธิบายจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของพระแผงไม้ล้านนาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ อธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในพระแผงไม้

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดสำหรับบทความนี้ เป็นการใช้ทฤษฎีสัญวิทยาของ Charles Sanders Peirce มาอธิบายพระแผงไม้ที่พบในจังหวัดเชียงราย-พะเยา โดยแบ่งเป็น รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) และรูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ผลการวิจัย

1) รูปแบบพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย - พะเยา

การวิเคราะห์รูปแบบพระแผงไม้ที่ยังไม่ปรากฏมีแนวทางการวิเคราะห์แต่อย่างไร จึงได้จำแนกไปตามเกณฑ์ของโครงสร้างซุ้มซึ่งช่างโบราณได้สร้างสรรค์รวม 11 รูปแบบ เรียกชื่อซุ้มต่างๆ เป็นไปตามชื่อเรียกแบบภาคกลางเพราะต้องการให้เป็นที่เข้าใจแก่คนทั่วไป ดังนี้ 1) ซุ้มทรงบรรพตกลอง 2) ซุ้มทรงมณฑป 3) ซุ้มทรงมงกุฎ 4) ซุ้มทรงเทริด 5) ซุ้มทรงปราสาท 6) ซุ้มเรือนแก้ว 7) ซุ้มทรงวิมาน 8) ซุ้มหน้านาง 9) ซุ้มทรงกรอบซุ้ม 10) ซุ้มทรงประรำ 11) ซุ้มโถ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2546, 138.) นอกเหนือไปจากรูปแบบอย่างซุ้มพระแผงไม้ทั้ง 11 รูปแบบแล้ว จะเรียกแบบเบ็ดเตล็ด ได้แก่ รูปทรงกลีบบัว โค้งมน นาค ตุง สามเหลี่ยมสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2567: 117-119)

ผลการวิจัยพบว่าพระแผงไม้ที่ปรากฏในจังหวัดเชียงรายมีทั้งหมด 9 แผง และมีจารึกอยู่ 1 แผง ส่วนที่จังหวัดพะเยามีทั้งหมด 5 แผง และมีจารึกอยู่ 1 แผง รวมทั้งสิ้น 14 แผง และมีจารึกอยู่ 2 แผง จากการวิเคราะห์รูปแบบพบว่า รูปแบบที่พบมากที่สุดในจังหวัดเชียงราย

คือ กรอบซุ้มรูปนาค โดยพบ 3 แฉก ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 1 แฉก และพระแผงไม้วัดป่าซางทั้ง 2 แฉก กรอบซุ้มบรรพตแฉก พบ 2 แฉก ในวัดแม่สรวย หลวง นอกจากนั้นพบอย่างละ 1 แฉก ได้แก่ ซุ้มทรงกรอบซุ้ม ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง ซุ้มทรงเรือนแก้ว ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง กรอบโค้งมน ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง รูปทรงตุง ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง

รูปแบบที่พบมากที่สุดในช่วงพะเยา ได้แก่ กรอบกลีบบัว พบ 2 แฉก ได้แก่ พระแผงไม้ที่วัดบ้านหลวง ส่วนรูปแบบอื่นๆ พบ 1 แฉก ได้แก่ ซุ้มทรงกรอบซุ้มของพระแผงไม้ในพิพิธภัณฑวัตถุวิจิตรศิลป์ของพระแผงไม้ในพิพิธภัณฑวัตถุวิจิตรศิลป์ และกรอบสามเหลี่ยมของพระแผงไม้ในวัดดอยหยวก

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพระแผงไม้ที่พบในจังหวัดเชียงรายและพะเยา

พระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย	จำนวน	พระแผงไม้ในจังหวัดพะเยา	จำนวน
กรอบซุ้มรูปนาค	3 แฉก	กรอบกลีบบัว	2 แฉก
กรอบซุ้มบรรพตแฉก	2 แฉก	ทรงกรอบซุ้ม	1 แฉก
รูปทรงตุง	1 แฉก	ซุ้มทรงปราสาท	1 แฉก
ซุ้มทรงกรอบซุ้ม	1 แฉก	กรอบสามเหลี่ยม	1 แฉก
ซุ้มทรงเรือนแก้ว	1 แฉก		
กรอบโค้งมน	1 แฉก		
รวม	9 แฉก		5 แฉก

ด้วยเหตุนี้รูปแบบพระแผงไม้ที่พบสามารถวิเคราะห์ได้เป็น พระแผงไม้รูปแบบกรอบซุ้มรูปนาค จำนวน 3 แฉก กรอบซุ้มบรรพตแฉก 2 แฉก กรอบกลีบบัว 2 แฉก ทรงกรอบซุ้ม 2 แฉก ทรงเรือนแก้ว 1 แฉก ทรงกรอบโค้งมน 1 แฉก ทรงปราสาท 1 แฉก รูปทรงตุง 1 แฉก และกรอบสามเหลี่ยม 1 แฉก มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบกรอบซุ้มรูปนาค จัดอยู่ในรูปแบบเบ็ดเตล็ด มีความโดดเด่นที่กรอบซุ้มแต่งเป็นรูปนาค พบ 3 แฉกในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 1 แฉก และพระแผงไม้วัดป่าซาง 2 แฉก

พระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง มีความโดดเด่นที่กรอบซุ้มนาค เกี่ยว ส่วนฐานเป็นฐานบัว ด้านล่างเป็นขาตั้งขวางกับพระแผงไม้เพื่อรับน้ำหนัก ประดับกระจกจิ้น ส่วนตอนกลางอยู่ในรูปทรงกลีบบัวกรอบนาค แต่งเสาชุ้ม ตัวเสาสั้นมาก แต่งเสาชุ้มเป็นปากนกแก้ว กรอบซุ้มเป็นกรอบนาคมีขาที่มีปีกที่เรียกว่าลวง ส่วนหางโค้งขึ้นด้านบน เกี่ยวกระหวัดกันในตอนกลางเป็นเกลียว 3 ชั้น มีใบระกา ภายในแกะเป็นช่องประดับพระพิมพ์เป็นแถว จำนวน 8 แถว กระจายเต็มพื้นที่ว่างด้านในแผงไม้ รวม 38 องค์ พบทั้งพระพุทธรูปไสยาสน์ นั่ง และลีลา จากพระพิมพ์ที่ยังคงเหลือ 2 องค์ มีลักษณะเป็นพระโคนสมอ

สำหรับลวงกับนาคนั้น มีพื้นฐานจากความเป็นสัตว์เลื้อยคลานประเภทงูเหมือนกัน มีความเกี่ยวข้องกับคติเรื่องน้ำฝน อันทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน ในที่นี้จึงจัดอยู่ในหมวดเดียวกัน

พระแผงไม้วัดป่าซาง 2 แผง มีลักษณะเหมือนกัน กรอบซุ้มแต่งเป็นรูปนาคายตัวหงาย หางนาคแต่ละด้านไปจดกันในตอนกลางเป็นยอดซุ้ม ไม่เกี่ยวกระหวัดกันในลักษณะของบ่วง ส่วนตอนกลางมีเสาชุ้มที่แอนโค้งในตอนกลาง ตอนบนเป็นบัวหงายและท้องไม้ลูกแก้วอกไก่ ส่วนตอนล่างเป็นท้องไม้ลูกแก้วอกไก่และบัวคว่ำ ส่วนฐานเป็นฐานบัวคว่ำประดับกระจกจิ้น ภายในประดับพระพิมพ์จำนวน 28 องค์ แบ่งเป็น 7 แถว เป็นพระพิมพ์มารวิชัยในกรอบ 5 เหลี่ยม แต่ละแถวคั่นด้วยไม้บัว ในส่วนของเสาชุ้ม กรอบซุ้ม และฐาน ประดับกระจกจิ้นลายเรขาคณิต

กรอบซุ้มบรรพแถลง โดดเด่นด้วยซุ้มบรรพแถลงที่มีการหยักโค้งถี่ในแต่ละชั้น โดยเรียงซ้อนกัน 3 ชั้น ก่อนเป็นพื้นไม้ด้านหลัง พบ 2 แผง ที่วัดแม่สรวยหลวง เนื่องจากพระแผงไม้ทั้งสองแผงนี้ ถูกนำมาปรับใช้ประดับด้านหลังธรรมมาสน์ในวิหาร จึงไม่ทราบลักษณะดั้งเดิม น่าสนใจที่ภายในซุ้มหน้าประดับวัตถุทรงกลมที่อาจเป็นแผ่นเงินและมีจารึกเช่นที่พบที่วัดทุ่งยู จังหวัดเชียงใหม่ก็ได้ ส่วนตอนกลางไม่มีเสาชุ้ม ภายในประดับพระพิมพ์เป็นแถวที่มีไม้บัวคั่นจำนวน 28 องค์ พระพิมพ์สูญหายแล้วแต่จากร่องรอยที่ปรากฏน่าจะเป็นพระพิมพ์มารวิชัยในซุ้ม ส่วนฐานขำรูปดักฟ้าไม่ทราบเค้าโครงเดิม

รูปทรงตุง โดดเด่นด้วยแผงไม้ที่ยาวและแคบ พบในพระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 1 แผง อยู่ในโครงสร้างตุงกระด้างที่มีความสูงถึง 4 เมตร หัวท้ายแหลมในรูปสามเหลี่ยม ภายในประดับพระพิมพ์เป็นกลุ่มๆ กระจายทั่วทั้งแผง เป็นพระพุทธรูปนั่งมารวิชัยในซุ้ม กระจายตัวอยู่เป็นกลุ่ม กรอบทั้งด้านบนและล่างแกะให้ไขว้กันเป็นบ่วงก่อนจะ

ออกลายเป็นลายดอกไม้ขนาดใหญ่ ประดับพระพิมพ์ประดับไว้เป็นกลุ่ม กลุ่มละ 7 องค์ จำนวน 4 กลุ่ม และมีกลุ่มละ 4 องค์ อีก 1 กลุ่ม รวมทั้งหมด 32 องค์

ภาพที่ 2 พระแผงไม้แบบซุ้มทรงเบ็ดเตล็ด กรอบซุ้มรูปนาค กรอบซุ้มบรรพแถลง และรูปแบบตุง
ที่มา: ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

กรอบกลีบบัว 2 แผง เป็นกรอบแบบเรียบง่าย ได้แก่ พระแผงไม้ที่วัดบ้านหลวง จังหวัดพะเยา ทั้ง 2 แผง มีลักษณะเช่นเดียวกัน บูรณะใน พ.ศ. 2537 พร้อมการบูรณะวิหาร และพระประธาน อยู่ในรูปทรงของบังสุรย์ (บังวัน) ที่เป็นหนึ่งในเครื่องสูงของล้านนา ตัวพัดอยู่ในทรงกลีบบัวที่ต่อด้ามยาว ประดับพระพิมพ์ 28 องค์ ทาสีสนสไต

ทรงกรอบซุ้ม 2 แผง เป็นซุ้มชนิดที่ทำลวดลายประดับโดยรอบในลักษณะกรอบเซ็ดหน้า ได้แรงบันดาลใจจากงานฝีมือจำพวกกรอบของชาวตะวันตก นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย สร้าง พ.ศ. 2443 เจ้ามหาชีวิต พร้อมด้วยอัครชายา (อัครชายา) และบุตรหลานเป็นผู้สร้าง และพระแผงไม้ในพิพิธภัณฑ์วัดลี จังหวัดพะเยา

พระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง แสดงรูปแบบทรงกรอบซุ้มแผงไม้ส่วนตอนกลางเป็นแผ่นไม้สีเหลี่ยม ไม่มีเสากรอบซุ้ม ประดับพระพิมพ์เป็นแถว มีไม้บัว

คั่น ส่วนยอดอยู่ในโครงสร้างสามเหลี่ยม มียอดดอกบัวตูม ส่วนฐานเป็นฐานสี่เหลี่ยมสูงมาก ตกแต่งด้วยลายคำฉลุลายประดับพระพิมพ์ 18 องค์ ระหว่างพระพิมพ์แต่ละองค์ตกแต่งด้วยลายคำฉลุลายรูปดอกไม้ที่มีกลีบดอกวนไปทางขวาคล้ายกงจักร ส่วนยอดในกรอบซุ้มเขียนสีทองบนพื้นแดง เป็นลายเครือเถาที่มีใบและก้านขนาดใหญ่ตามแบบศิลปะไทใหญ่-พม่า ส่วนพระแผงไม้ในพิพิธภัณฑวัดลี แสดงรูปแบบกรอบรูปแบบกรอบใส่รูป โดยกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบกระจกไม่ปรากฏรูปพระพุทธรูปแล้ว เหนือกรอบรูปเป็นยอดซุ้มทรงบรรพท์ แฉลง ปลายซุ้มเป็นตัวหงา มีใบเพกา ฐานบัวคว่ำเดี่ยวๆ

ภาพที่ 3 พระแผงไม้แบบกรอบกลีบบัว และทรงกรอบซุ้ม

ที่มา: ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

ทรงเรือนแก้ว เป็นการจำลองเรือนแก้วด้านหลังพระประธาน ลักษณะเป็นซุ้มที่มียอดโค้งแหลม ตัวซุ้มสร้างให้ต่อเนื่องกันเป็นโครงสร้างเดียวกับยอดซุ้ม ที่ป่ากรอบซุ้มทำเป็นอินทรรณู พบในพระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย 1 แผง โดดเด่นด้วยกรอบซุ้มแหลมสูง ยอดบนสุดเป็นดอกบัว ปลายกรอบซุ้มตัวหงาที่ส่วนยอดแหลมสูงขึ้นไปมาก ทั้งกาบเสابนและล่างในส่วนตอนกลางก็ทำให้แหลมสูงล่อกันไปกรอบซุ้ม ส่วนฐานเป็นฐานบัวคว่ำที่ไม่ตกแต่งรายละเอียดใด ลักษณะพระพุทธรูปมีพระเศียรใหญ่ ในพื้นที่ของ

กรอบซุ้มแกะพระพุทธรูปไสยาสน์ ส่วนตอนล่างแกะพระพุทธรูปมารวิชัยนั่งในซุ้ม เรียงกัน 3 แถว แถวละ 3 องค์ รวม 9 องค์ ตามแบบศิลปะไทใหญ่-พม่า

ทรงกรอบโค้งมน เป็นรูปแบบที่เรียบง่าย ได้แก่ พระแผงไม้ในอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 1 แผง ลักษณะแผงไม้ไม่มีเสาซุ้ม และกรอบซุ้ม โดยอยู่โครงสร้างของแผ่นไม้สี่เหลี่ยมด้านบนโค้งมน ในส่วนปลายของโค้งแต่งตัวกนก ตอนกลางทำเป็นดอกบัวยื่นสูงขึ้นไป ซึ่งไม่ปรากฏรูปแบบเช่นนี้มากนัก ประดับพระพิมพ์เต็มพื้นที่รวมทั้งในส่วนของขอบแผงไม้ด้วย เป็นพระพิมพ์ใหม่แบบพระพิมพ์มารวิชัยในซุ้ม 78 องค์

ทรงปราสาท หรือเรือนซ้อนชั้น เป็นการจำลองรูปทรงและองค์ประกอบของอาคารประเภทปราสาท ผ่านแบบแผนการใช้ซุ้มทรงบรรพท์แปลงที่เกินเครื่องยอดชนิดต่างๆ เช่น ยอดมณฑป ยอดมงกุฎ ยอดปราสาท เป็นต้น พบจำนวน 1 แผง ได้แก่ พระแผงไม้ในพิพิธภัณฑวัตถุ จังหวัดพะเยา แผงไม้มีปริมาตรหนาโดดเด่นที่ส่วนยอดปราสาทที่ซ้อนกัน 2 ชั้น ส่วนตอนกลางแกะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ช่องเดียว เสาซุ้มแต่งกาบบนและกากลาง เหนือเสาซุ้มเป็นกรอบซุ้มแบบบรรพท์แปลง ปลายกรอบซุ้มเป็นตัวหงาย มีใบระกา คลุมด้วยหลังคาเอนลาดที่โค้งในตอนกลางอย่างเดียวกับซุ้มหน้าาง ปลายกรอบซุ้มหลังคาเอนลาดเป็นตัวหงาย มีใบระกา ล้อกันไปกับกรอบซุ้มบรรพท์แปลง เหนือขึ้นไปเป็นชั้นซ้อนหลังคาเอนลาดจำลอง ยอดเป็นดอกบัวตูม ส่วนฐานเป็นฐานบัวคว่ำ ภายในช่องสี่เหลี่ยมตอนกลางประดิษฐานพระพุทธรูป 2 องค์ ชำรุด ลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยบนฐานบัว

กรอบสามเหลี่ยม เป็นรูปทรงที่เรียบง่าย พบจำนวน 1 แผง ที่วัดดอยหยวก แผงไม้ประดับอยู่ที่ด้านหัวของอาสนพระสงฆ์ในวิหาร อาสนะก่ออิฐถือปูน พระแผงไม้รูปสามเหลี่ยมประดับพระพิมพ์เป็นแถวรวม 88 องค์พระพิมพ์ของเดิมสูญหายหมดแล้ว จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสปัจจุบันระบุว่าพระเนื้อว่านจำปาสัก ที่สูญหายไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยทหารที่เข้ามาพักอาศัยในวิหารเป็นผู้แกะออกไปส่วนหนึ่ง เพราะเชื่อว่ามีพุทธคุณด้านอยู่ยงคงกระพัน สามารถใช้ป้องกันลูกกระสุนปืนได้ ยอดของกรอบรูปสามเหลี่ยมเป็นดอกบัว

ภาพที่ 4 พระแผงไม้แบบทรงเรือนแก้ว ทรงกรอบโค้งมน ทรงปราสาท และกรอบสามเหลี่ยม
ที่มา: ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

2) จารึกบนพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา

พระแผงไม้ในจังหวัดเชียงรายทั้ง 9 แผง พบจารึก 1 แผง ส่วนในจังหวัดพะเยา 5 แผง พบจารึก 1 แผง มีรายละเอียดดังนี้

จารึกพระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ปวิวรรตโดยนางสาวกิริมา ลี อ่านได้ดังนี้ว่า จุฬสักราช 1262 ตัว (พ.ศ. 2443) ...ไสร เข้ามาในคิมหันตฤดู จิตรมาส สุกล.....ปัญญาทส.....สบุญณมีคุรุวาฬ (วันพฤษหส์บตี) ไถงไทยภาสาว่า ปลีกดใส่ เตือร 7 พง เมงวัน 5 ไทย ได้ 17 ตัว นาที่2 ตัวนาที่.....ยุคติสระเดจ เทียวเทียมด้วยนักขัตตต รฤก ตั้วถั้วร 12 ชื่อ อุดตผลละ..(อุดรพลคุณี่).ประกฎในกนนป.. วิภูธ...ภาสนา คล้ำ่วงแล้วได้ 2443 ภวสา มี ดี..คั่นว่า มี ..น้อย ยัง ..762556 ภวสา จิกापาย 15 วันปาย 13 ยาม..คหัด เอามาบวตสมกัน แหม 5000 ภวัสสา ป.....นี้แล....ปถมมหา มุลลสัทธา...เจ้ามหา (ชีวิต พร้อมด้วย)..อัคคชายา บุตตูปุตตี นัตตนาตตี เด็กชาย งาว (ชาวแม่ฮั่น หนุ่มแก่ปาน (กลาง) ชุตุนชุนคน มี จิตตปสาทสัทธา ญาณบังเกฎ เจตนา 3 สิ่ง จึงได้ริรัง ส้างแปงยัง(พระพุทธพิมพาสารูปเจ้า).... ..เด่น ประกฎแสงเรื่องเรื่อ เพื่อหื้อแล้วเจตนา แห่งผู้ข้าทั้งหลาย กตหมาย วัตถุประสงค์ฐาน แห่งตนเสี้ยงประหมาน.....ชแล ได้หื้อทานในฆากานยามนั้น..... เจ้าเปนไฟใจจ่ ขอหื้อได้เถิง..... ประการ ชุตุนชุนจิมเทอะ

จารึกพระแผงไม้วัดบ้านหลวง จังหวัดพะเยา จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ปวิวรรตโดยนางสาวกิริณา ลี อ่านได้ว่า ได้บูรณะ ธาสีธองพระประธาน แลฐารวัตถุใน พระวิหารขึ้น เมื่อวันที่ 20 ภัทศภาคม ภาสอ 2537 ปีชอ ติวธิ์สุกข์

สำหรับในการวิเคราะห้จารึก จะได้อธิบาย 2 หัวข้อด้วยกัน คือ อายุสมัย และผู้ สร้าง ดังนี้

2.1) อายุสมัย

พระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง สร้าง พ.ศ. 2443 ส่วน พระแผงไม้ในวัดบ้านหลวง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง แต่ใน พ.ศ. 2537 มีการบูรณะพระประธานและ ศาสนวัตถุในพระวิหารของวัด น่าจะรวมถึงพระแผงไม้ทั้ง 2 แผงในวิหารด้วย ทำการฉลองใน วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2537

2.2) ผู้สร้าง

พระแผงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง สร้างโดยเจ้ามหาชีวิต พร้อม อัครชายา และบุตร หลานทั้งหลาย สำหรับใน พ.ศ. 2443 นั้น เป็นช่วงที่เชียงรายเป็นส่วน หนึ่งของมณฑลพายัพ มีพระยารัตนเขตเป็นผู้ช่วยข้าหลวงพิเศษ ขณะนั้นเรียกเมืองเชียงราย ว่าบริเวณเมืองเชียงใหม่เหนือ โดยตรงกับสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2440-2452)

พระยารัตนเขต หรือพระยารัตนาณาเขตร (น้อยเมืองไชย) หรือเจ้าหลวงเมือง ไชย เป็นบุตรของพระยาราชเดชดำรง (อินตะ) เจ้าเมืองเชียงแสน พระยารัตนเขตสมรสกับ เจ้าหญิงน้อยชมพู เหลนของพระยารัตนาณาเขตร (ธัมมลังกา) ผู้เป็นเจ้าเมืองเชียงรายคนแรก

ภายหลังเจ้าหญิงน้อยชมพูพิราลัย พระองค์สมรสใหม่กับเจ้าแม่แว่นแก้ว ก่อน ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเชียงรายเมื่อ พ.ศ. 2442 ดังว่า “...วันที่ 29 ธันวาคม ศก 118 (พ.ศ. 2442) คือเดือน 3 ลง 12 ค่ำ สกราชนี้ เจ้าน้อยเมืองไชย ลงไพร่รับสัญญาบัตรเป็นที่เจ้าหลวง เมืองเชียงรายที่เชียงใหม่ เปนพญารัตนานาเขต เจ้าหนานมหายศ เปนอุปราช เจ้าคำหมื่น เปนราชวงศ์ เจ้ากาบ เปนรัตนบุรี เจ้าน้อยเทพวงศ์ เปนราชบุตร...”

ต่อมาเมื่อรัฐบาลสยามได้ยกเลิกหัวเมืองประเทศราช กลายเป็นส่วนหนึ่งของ พระราชอาณาจักรสยาม เจ้าหลวงเมืองไชยได้เป็นเจ้าเมืองเชียงรายคนสุดท้าย และดำรง ตำแหน่งนายอำเภอเมืองเชียงรายคนแรก เป็นผู้นำในการปกป้องเมืองเชียงรายจากเหตุการณ์ เงี้ยวปล้นเมืองเชียงราย ท่านถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2463

ใน พ.ศ. 2443 ที่มีการสร้างพระแสงไม้ เป็นช่วงเวลาภายหลังจากที่พระยารัตนเขต (น้อยเมืองไชย) ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเชียงรายได้ไม่นาน จึงอาจเป็นการทำบุญเนื่องในการขึ้นปกครองเมืองก็ได้

3) การวิเคราะห์พระแสงไม้ในจังหวัดเชียงราย -พะเยา

การวิเคราะห์รูปแบบและจารึกบนพระแสงไม้ตามทฤษฎีสัญญาวิทยา ของ Charles Sanders Peirce ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

3.1) รูปแบบเหมือน (Iconic Mode)

รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ที่ปรากฏในพระแสงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา ตามแนวคิดของ Charles Sanders Peirce มี 2 รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) คือ

3.1.1) พระพิมพ์ ใช้สื่อสัญลักษณ์รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปอันเป็นการเนรมิตพระวรกายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือพระพุทธรูป รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ทั้ง 3 รูปแบบข้างต้น ได้แสดงลักษณะของมนุษย์ผู้ประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ คือ มหาบุรุษผู้สร้างสมบารมีจนเต็มเปี่ยม มีพระพุทธรูปกับพระมหาจักรพรรดิ (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2567: 74-81)

ทั้งนี้พระพิมพ์ที่พบบนพระแสงไม้ในจังหวัดเชียงราย -พะเยา ส่วนใหญ่สูญหายแล้ว จากร่องรอยสามารถสันนิษฐานได้ 3 ลักษณะใหญ่ๆ

พระพิมพ์ยอดขุนพล แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งมารวิชัยในซุ้มพบในพระแสงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวงรูปแบบกรอบโค้งมน แต่พระพิมพ์นี้เป็นพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นใหม่นำมาประดับทดแทนของเดิมที่สูญหายไป นอกจากนี้จากร่องรอยการประดับบนพระแสงไม้แบบตุง ทั้งที่วัดแม่สรวยหลวง และในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระพิมพ์ยอดขุนพลเช่นกัน

พระพิมพ์โคนสมอ พบประดับบนพระแสงไม้ในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง กรอบซุ้มรูปนาค พระพิมพ์โคนสมอเป็นพระพิมพ์ในสมัยปลายอยุธยา นิยมกันในด้านรัตนโกสินทร์ มักพบเป็นดินเผาปิดทอง แสดงทั้งสี่ริยาบพบทั้งพระพิมพ์รูปพระพุทธเจ้าทรงเครื่อง พระพิมพ์รูปพระพุทธรูปประจำวัน ลักษณะที่โดดเด่น คือ การทำซุ้มซ้อน 3 ซุ้ม โดยที่เรียกว่าพระโคนสมอ เล่ากันว่าพระพิมพ์ชุดนี้ถูกนำไปวางไว้ใต้ต้นสมอในเขตวัดบรรสถานสุทราวาส

พระพิมพ์ขุนแผน พบประดับบนพระแผงไม้วัดป่าซางทั้ง 2 แผง ลักษณะเป็นพระพิมพ์มารวิชัยในซุ้มที่อยู่ในกรอบ 5 เหลี่ยม นิยมในภาคกลาง ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา พระพิมพ์ขุนแผนที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ พระพิมพ์พระขุนแผนวัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี พระเครื่องกรุวัดบ้านกร่างถูกค้นพบในเจดีย์หลังวิหารเดิมของวัดบ้านกร่าง เมื่อราวปี พ.ศ. 2447

3.1.2) แผงไม้ ปรากฏในลักษณะของซุ้มรูปแบบต่างๆ ตามรูปแบบซุ้มประตูหน้าต่างที่ช่างไทยได้ออกแบบไว้มาแต่โบราณ และรูปแบบเบ็ดเตล็ด สำหรับพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา พบที่เป็นซุ้มทรงกรอบซุ้ม ซุ้มทรงเรือนแก้ว ซุ้มทรงปราสาท กรอบซุ้มรูปนาคร รูปทรงตุ้ง กรอบโค้งมน กรอบกลีบบัว และกรอบสามเหลี่ยม

เมื่อพระพิมพ์มีนัยหมายถึงพระพุทธรูป แผงไม้ในรูปแบบต่างๆ ก็สื่อถึงอาคารที่ประทับของพระพุทธรูปนั่นเอง โดยในกรณีของแผงไม้รูปทรงซุ้มทรงปราสาทและทรงเรือนแก้วนั้น เป็นการเลียนแบบอาคารในศาสนาโดยตรง แต่ในกรณีของซุ้มทรงกรอบซุ้ม เป็นการเลียนแบบกรอบรูปหรือกรอบหน้าต่างที่สื่อภาพโดยรวมไปถึงอาคารที่ประทับของพระพุทธรูปได้ ส่วนกรอบเบ็ดเตล็ดต่างๆ นั้น คือ ขอบเขตของการประดับพระพิมพ์ในรูปแบบต่างๆ ที่สื่อภาพโดยรวมไปถึงการเป็นอาคารที่ประทับของพระพิมพ์ด้วยเช่นกัน

สำหรับอาคารที่ประทับของพระพุทธรูปทั้งหลาย เรียก คันธกุฎี มีความหมายตามตัวอักษรว่ากุฎี (ที่ประทับ) อันมีกลิ่นหอม (คันธะ-ของหอม) (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2567: 225-279)

3.2) รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode)

รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) ในพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา ปรากฏในการประดับพระพิมพ์จำนวนมากบนพระแผงไม้ ที่ใช้สื่อเรื่องราวของพระพุทธรูปทั้งหลายในอดีตที่มีจำนวนมาก โดยพบจำนวน 28 องค์ หมายถึงพระพุทธรูป 28 พระองค์ ตามที่ปรากฏเรื่องราวในพุทธวงศ์ ประกอบด้วย

1) พระตันหังกรพุทธรูป 2) พระเมธังกรพุทธรูป 3) พระสรณังกรพุทธรูป 4) พระทีปังกรพุทธรูป 5) พระโกณฑัญญะพุทธรูป 6) พระมังคลพุทธรูป 7) พระสุมนพุทธรูป 8) พระเรวัตพุทธรูป 9) พระโสภิตพุทธรูป 10) พระอนิมทัสสีพุทธรูป 11) พระปทุมพุทธรูป 12) พระนารทพุทธรูป 13) พระปทุมุตตรพุทธรูป 14) พระสุเมธพุทธรูป 15) พระสุชาติพุทธรูป 16) พระปิยทัสสีพุทธรูป 17) พระอัทธทัสสีพุทธรูป 18) พระธรรมทัสสีพุทธรูป 19)

พระสีหัตถ์พุทธเจ้า 20) พระติสสุพุทธเจ้า 21) พระปุสสุพุทธเจ้า 22) พระวิปัสสีพุทธเจ้า 23) พระสิขีพุทธเจ้า 24) พระเวสสภูพุทธเจ้า 25) พระกกุสันธพุทธเจ้า 26) พระโกนาคมพุทธเจ้า 27) พระกัสสปพุทธเจ้า 28) พระโคตมะพุทธเจ้า (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 721-723.)

การเริ่มต้นที่พระตถันท์กรพุทธเจ้า เป็นการเริ่มต้นพุทธกัปแรกสุด แต่หากใช้การเริ่มพยากรณ์พระโพธิสัตว์ครั้งแรกเป็นเกณฑ์การแบ่ง พระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงพุทธพยากรณ์พระองค์แรก คือ พระที่ปังกรพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สุเมธดาบสว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโคตมะในอนาคต ภายหลังจากพระพุทธเจ้าในลำดับถัดมาจึงได้แสดงพุทธพยากรณ์ต่อๆ กันมา กระทั่งเข้าสู่ช่วงเวลาพระโพธิสัตว์สีหัตถ์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโคตมะ รวมจำนวนพระพุทธเจ้าตั้งแต่พระที่ปังกรเป็นต้นมา มีจำนวน 25 พระองค์ เรียกพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ตามระบบการนับนี้ หากไม่นับพระพุทธเจ้าโคตมะ จะมี 24 พระองค์ เรียกพระพุทธเจ้า 24 พระองค์ เรียกวงศ์พระพุทธเจ้า

ทั้งนี้ พระแฉงไม้ในจังหวัดเชียงราย ปรากฏพระพิมพ์ตั้งแต่ 10 - 78 องค์ โดยพระพิมพ์ระดับบนพระแฉงไม้จำนวน 28 องค์ ได้แก่ พระแฉงไม้ในวัดแม่สรวยหลวง ทั้ง 2 แฉง ส่วนในจังหวัดพะเยา พบบนพระแฉงไม้ที่วัดบ้านหลวงทั้ง 2 แฉง

พระพิมพ์ที่ระดับบนพระแฉงไม้ที่มีจำนวนอื่นๆ เช่น 2 องค์ 10 องค์ 18 องค์ 32 องค์ 38 องค์ 78 องค์ และ 88 องค์ พระพิมพ์ทั้งหลายมีนัยสื่อถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตที่มีจำนวนมากนั่นเอง

3.3) รูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol)

รูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) ปรากฏในคำปรารภการทำจารึกพระแฉงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา เป็นการสื่อถึงความสุข 3 ประการ หรือสุข 3 ระดับ หรือสุข 3 วิธี (ติวิธสุกฺขิ) ได้แก่ กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และนิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เล่มที่ 25), 2539, 192.) อธิบายได้ดังนี้

กามสุข เป็นความสุขที่เกิดจากกามารมณ์ หรือความสุขในทางกาม คือ กามคุณ 5 ประกอบด้วย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าปรารถนาน่าใคร่เนาพอใจ

ฌานสุข เป็นความสุขที่เกิดจากฌาน ฌาน คือ การเพ่งอารมณ์จิตใจแน่วแน่ โดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ระดับใหญ่ และแบ่งย่อยออกไปอีกระดับละ 4 รวมเป็น 8 อย่าง เรียกว่า ฌาน 8 หรือสมาบัติ 8

นิพพานสุข คือ การดับกิเลส และกองทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธศาสนา

อภิปรายผล

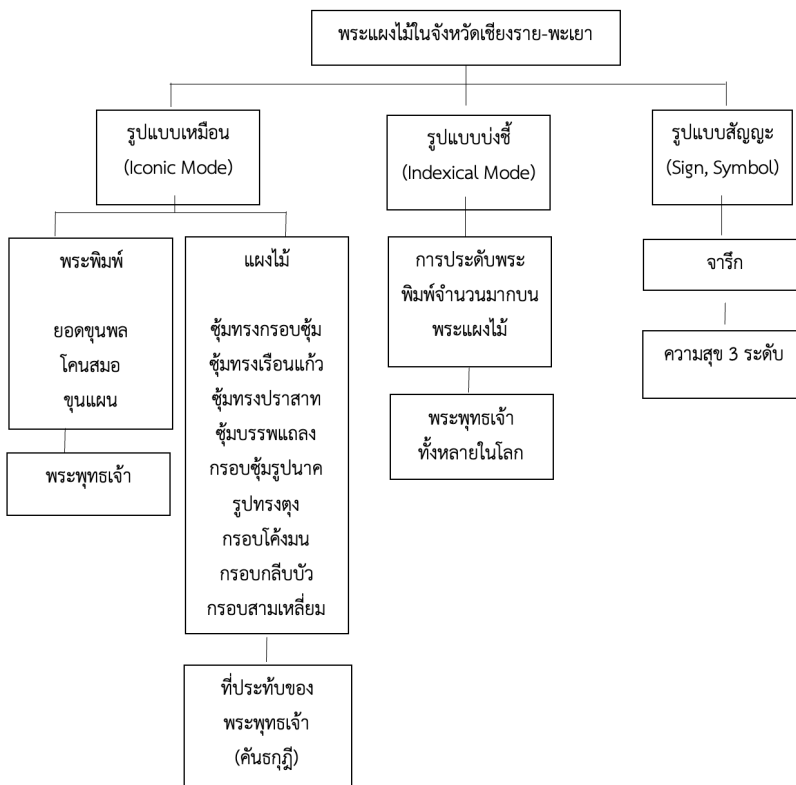
รูปแบบพระแสงไม้ที่พบมากและน่าสนใจในจังหวัดเชียงราย -พะเยา คือ รูปทรงตุง ซึ่งจัดอยู่ในรูปแบบเบ็ดเตล็ด จากการศึกษาแหล่งอื่นๆ พบว่าพระแสงไม้แบบตุง พบจำนวนมากในจังหวัดน่านและแพร่ ส่วนในจังหวัดอื่นๆ ไม่ค่อยปรากฏ โดยในจังหวัดน่านพบถึง 8 แฉก เป็นพระแสงไม้เก่า 4 แฉก ได้แก่ พระแสงไม้วัดพญาวัต 1 แฉก วัดหัวข่วง 1 แฉก และในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน 2 แฉก และพระแสงไม้ที่สร้างขึ้นใหม่ 4 แฉก ได้แก่ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ส่วนในจังหวัดแพร่พบจำนวน 4 แฉก ได้แก่ พระแสงไม้ในวิหารวัดสุพรรณ 2 แฉก และในพิพิธภัณฑวัดหลวง 2 แฉก ทั้งหมดเป็นงานดั้งเดิม

เอกลักษณ์ของพระแสงไม้รูปแบบตุงนี้ มีแสงไม้ที่แคบและยาวเช่นเดียวกับลักษณะของตุงในล้านนา ที่แปลว่าธง ซึ่งพบทั้งตุงผ้า ตุงกระดาษ ตุงไม้ ตุงโลหะ หรือตุงใบลาน มีหลายขนาดตั้งแต่สูง 10 เซนติเมตร ไปจนถึงสูง 5 เมตร สำหรับพระแสงไม้แบบตุงที่พบที่สูงที่สุด สูง 4 เมตร เดิมตุงนี้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องบูชาพระพุทธเจ้าปรากฏเรื่องในตำนานพระธาตุดอยตุง (กรมศิลปากร, 2549: 19-23) แต่ในปัจจุบันใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในงานมงคลและอวมงคล หรือใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถาน เชื่อกันว่าผู้ถวายตุงนั้น เมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ หรือหากตกนรก ชายตุงที่แกว่งไปมาจะใช้เป็นที่เกาะกุมจุติวิญญาณ ขึ้นมาจากนรกให้ขึ้นไปสวรรค์ได้ (เนตรชนก แต่งทับทิม, 2564: 163) เช่น ตุง 12 นักษัตร ตุงดอกบ่วงหรือตุงไส้หมู ตุงทราย ที่ใช้ปักเจดีย์ทราย ตุงช่อน้อยที่ใช้ในงานกฐิน ตุงไชยอันเป็นสัญลักษณ์แห่งการรบของทหาร เป็นต้น สำหรับนัยของพระแสงไม้รูปแบบตุงนั้น นอกจากจะเป็นรูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) ที่แสดงขอบเขตที่ประทับของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว อาจยังเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) ที่สื่อตามคติความเชื่อเกี่ยวกับตุงในล้านนาด้วยก็ได้ คือ เป็นเครื่องบูชาพระพุทธเจ้า และเพื่อต้องการผลจากอานิสงส์การถวายตุง ที่ผู้ถวายจะได้ขึ้นสวรรค์หรือพ้นจากนรก (ชุตินา สุภาพ, 2530: บทคัดย่อ)

พระแสงไม้ที่สำรวจพบนั้น ในบางรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายตุง คือ มีความแคบและยาวของแสงไม้ แต่พระแสงไม้เหล่านี้มีฐานตั้ง ไม่ได้ใช้แขวนอย่างตุง จึงไม่จัดอยู่ในรูปแบบตุง เช่น พระแสงไม้ที่วัดแม่สรวยหลวง จังหวัดเชียงราย พระแสงไม้ที่วัดถ้ำใน จังหวัดแพร่ เป็นต้น

สำหรับรูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) ของพระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย - พะเยา ที่วิเคราะห์จากคำปรารภจากทายจารึก พบว่าเกี่ยวข้องกับความสุข 3 ประการ คือ กามสุข ฆานสุข และนิพพานสุขนั้น ยังพบในพระแผงไม้อื่นๆ ในล้านนาด้วย นอกจากนี้รูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) อื่นที่ปรากฏในจารึกของพระแผงไม้ในจังหวัดอื่นๆ ได้แก่ การสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนา 5,000 ปี พระศรีอาริย์เมตไตรย การอุทิศบุญให้เทวดา พระอินทร์ พรหม พระแม่ธรณี การให้ถึงนิพพาน การอุทิศให้ผู้วายชนม์ และการสืบชะตาต่ออายุของผู้สร้างโดยผู้สร้างจะประดับพระพิมพ์ให้มากกว่าอายุของตนเอง 1 หรือ 2 องค์ (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มินตรี, 2567: 360-366)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาพที่ 5 องค์ความรู้จากงานวิจัย

ที่มา: ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มินตรี

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์พระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย-พะเยา ตามทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยาของ Charles Sanders Peirce จำแนกได้เป็น รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ของพระพิมพ์ คือ พระพุทธเจ้า โดยพระพิมพ์ที่พบในพระแผงไม้จังหวัดเชียงราย-พะเยา ได้แก่ พระพิมพ์ยอดขุนพล พระพิมพ์โคนสมอ และพระพิมพ์ขุนแผน โดยรูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ของแผงไม้ คือ คันธกฐี มีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ชุ่มทรงกรอบชุ่ม ชุ่มทรงเรือนแก้ว ชุ่มทรงปราสาท ชุ่มบรรพแถลง กรอบชุ่มรูปนาค รูปทรงตุง กรอบโค้งมน กรอบกลีบบัว และกรอบสามเหลี่ยม รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) เป็นการประดับพระพิมพ์บนแผงไม้จำนวนมาก หมายถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลาย รูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) ได้จากคำจารึกบนพระแผงไม้เกี่ยวข้องกับความสุข 3 ระดับ

สรุป

พระแผงไม้ในจังหวัดเชียงราย -พะเยาพบจำนวน 14 แผง มีจารึก 2 แผง ผลการวิเคราะห์ตามทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยาของ Charles Sanders Peirce มีดังนี้

รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) มี 2 รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ได้แก่ พระพิมพ์ ใช้สื่อสัญลักษณ์รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) ของพระพุทธเจ้า แสดงลักษณะของมนุษย์ผู้ประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ คือ มหาบุรุษผู้สร้างสมบารมีจนเต็มเปี่ยม มีพระพุทธเจ้ากับพระมหาจักรพรรดิ โดยพระพิมพ์ที่พบมีพระพิมพ์ยอดขุนพล พระพิมพ์โคนสมอ และพระพิมพ์ขุนแผน รูปแบบเหมือน (Iconic Mode) อีกรูปแบบหนึ่ง คือ แผงไม้ ที่ปรากฏในลักษณะของชุ่มรูปแบบต่างๆ ได้แก่ชุ่มทรงกรอบชุ่ม ชุ่มทรงเรือนแก้ว ชุ่มทรงปราสาท กรอบชุ่มรูปนาค รูปทรงตุง กรอบโค้งมน กรอบกลีบบัว และกรอบสามเหลี่ยม ทั้งหมดสื่อถึงอาคารที่ประทับของพระพุทธเจ้านั่นเอง

รูปแบบบ่งชี้ (Indexical Mode) ปรากฏในการประดับพระพิมพ์จำนวนมากบนพระแผงไม้ ใช้สื่อเรื่องราวของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตที่มีจำนวนมาก ปรากฏการประดับพระพิมพ์ตั้งแต่ 2 - 88 องค์ ที่พบเป็นจำนวนมาก คือ 28 พระองค์ หมายถึงพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ นับตั้งแต่พระตันหังกรพุทธเจ้า ถึงพระโคตมะพุทธเจ้า

รูปแบบสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) ปรากฏในคำปรารภท้ายจารึก เกี่ยวข้องกับความสุข 3 ประการ หรือสุข 3 ระดับ ประกอบด้วยกามสุข เป็นความสุขที่เกิดจากกามารมณ์

หรือความสุขในทางกาม คือ กามคุณ 5 ประกอบด้วย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าปรารถนาน่าใคร่พอใจ ฌานสุข เป็นความสุขที่เกิดจากฌาน ฌานคือการเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ โดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ระดับใหญ่ และแบ่งย่อยออกไปอีกระดับละ 4 รวมเป็น 8 อย่าง เรียกว่า ฌาน 8 หรือสมาบัติ 8 และนิพพานสุข คือ การดับกิเลส และกองทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ เป็นโลกุตระธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสำรวจ ตลอดจนถึงการวิเคราะห์ตามทฤษฎีสัญวิทยา นำไปเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์พระแสงไม้รูปแบบต่างๆ ได้ ซึ่งอาจจะพัฒนาต่อยอดในลักษณะเชิงพาณิชย์ เป็นสินค้าที่ระลึกได้ หรือสามารถจะใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์พระแสงไม้ในอนาคตได้

สำหรับในการวิจัยครั้งต่อไป สามารถใช้กระบวนการวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ไปใช้กับงานวิจัยอื่นๆ ทางพุทธศิลป์ได้ ที่ต้องการศึกษาและพัฒนาศาสนวัตถุ ศิลปวัตถุของล้านนาได้

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2549). **พลิกประวัติศาสตร์ตอยตุง**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8.
 กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2555). **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์**.
 กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
 จังหวัดพะเยา. (2562). **ประวัติจังหวัดพะเยา**. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2568, จาก <http://www.phayao.go.th>
 ชูติมา สุภาพ. (2530). การศึกษาเรื่องคติความเชื่อและรูปแบบตุ๊กกระด้างที่พบในจังหวัดลำปาง. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
 ฉัญญา สังข์พันธานนท์. (2559). **แฉ่วนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย**. ปทุมธานี: นาคระ.
 ธีรยุทธ บุญมี. (2551). **การปฏิวัติสัญลักษณ์ของไซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์**.
 กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.

- เนตรนภา แต่งทับทิม (2564). ตุง: ความเป็นมงคลและอวมงคล ความหมายที่ทับซ้อน.
วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. 10(2),
163–178.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2567). พุทธศิลป์ล้านนา: รูปแบบ แนวคิด และการวิเคราะห์.
กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2567). พระแสงไม้ล้านนา: กระบวนการสร้างสรรค์และอนุรักษ์.
รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2546). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร:
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.